

ВІКТИМНІСТЬ, БЕЗПЕКА ТА ПРАВА УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН У СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

СОСНА Олександр - конференціар університар, доктор права, Молдовський державний університет

ORCID 0000-0002-4806-1756

ГЕРМАН Юліана - магістр права, Молдовський державний університет,

ORCID 0000-0001-8717-7092,

БОЛГАР Максим - докторант, Університет політичних та економічних європейських знань імені К.Стере, Республіка Молдова

ORCID 0009-0000-9353-3006

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.1>

У статті розглядаються сучасні проблемні питання віктимності та правового статусу іноземних громадян у Республіці Молдова в нинішніх умовах з урахуванням видів криміногенної детермінації. З початку повномасштабного військового вторгнення на територію України у 2022 році в Республіці Молдова значно погіршилася ситуація на внутрішньополітичному та зовнішньополітичному рівні, досі не врегульовано придністровський конфлікт, не подолано економічну, енергетичну, культурно-соціальну та постпандемічну кризи, триває посилена міграція населення. У сучасній кримінальній віктимології вичерпної класифікації жертв-іноземців за кожним видом злочинів/злочинності поки немає, у зв'язку з цим ми постаралися вперше зробити спробу визначення жертв-іноземців за поширеними злочинами з певною часткою умовності. Доцільно було взяти за основу загальні критерії та універсальну класифікацію жертв злочинності, удосконаливши їх, доповнивши особистими спостереженнями, під час отримання результатів та досліджень внаслідок криміногенної ситуації в Україні.

Ключові слова: сучасна віктимологія, віктимність, жертва злочину, жертва-іноземець, права людини, воєнна агресія, біженці, нестабільність, віктимологічна профілактика.

Постановка проблеми

Ми знаємо, що достовірні відомості про злочин (про вбивство) та покарання є ще в Законах вавилонського царя Хаммурапі (XVIII століття до н.е.), римських Законах 12 таблиць (V століття до н.е.), «Еклозі» (візантійському) зведенні законів (VIII століття). Не обійшов цей закон і Київську Русь (згадаймо київських князів Олега та Ігоря), 911 р. За принципом таліону, вбивство каралося рівною мірою, тобто «смерть за смерть». Таліон – це категорія юриспруденції та моралі, також відома як рівна однакова відплата (talio – значить відплата); принцип призначення кримінального покарання за злочин, згідно з яким покарання має точно, буквально відповідати шкоді, заподіяній внаслідок скоєння злочину – «око за око, зуб за зуб», тобто карається настільки, наскільки шкоди було завдано й жертві. Порівняно з кримінологією, що зародилася приблизно в середині 18 століття, віктимологія є молодшою областю, новою наукою, що сягає корінням у кінець 1940-х років. Уперше термін віктимологія був вжитий вченим *Benjamin Mendelsohn* на конференції психіатрів у 1947 році в Бухаресті¹ (у рапорті «Нові біопсихосоціальні горизонти:

¹ Victimology / Israel Drapkin and Emilio Viano. Lexington Books, 1974. P. 6.

віктимологія»), після чого була вказівка на необхідність утвердження нової науки про жертву в розділі кримінології. Справді, ми можемо зрозуміти психологію злочинця, не вивчивши детально особистість і соціологію (потенційної) жертви злочину. Наукова концепція «жертви» була опублікована в нарисі «Злочинець та його жертва» у 1948 році вченим Hans von Henting. У 1990 році Andrew Karmen написав книгу під назвою «Жертви злочинів — Введення у віктимологію», пізніше були надруковані інші томи серії цих книг з класифікацією жертв². У встановленні віктимології як науки брали участь також інші кримінологи – P. Cornel, H. Ellenberger, S. Schafer, M. Wolfgang, B. Stephen, L. Leszek, J.H. Reiman. Кримінологічні та віктимологічні феномени розглянуті та докладно викладені у дослідженнях та підручниках багатьох сучасних молдовських авторів, зокрема кримінологів – Igor Ciobanu та Igor Zaporojan³ та ін.

Проте основоположником віктимології – науки про жертви злочину вважається Лев Вульфович Франк (у 70-х рр.). Дослідження, проведені як зарубіжними, так і вітчизняними вченими в рамках віктимологічного напрямку кримінології, переконливо показали, що без урахування ролі жертви у ситуації правопорушення неможливо повною мірою зрозуміти об'єктивні причини та умови, що сприяли його вчиненню. *Віктимність* або *віктимогенність* (з лат. *victim* – жертва) – 1) це якісний показник, схильність, підвищена здатність (ризик) людини ставати за певних ситуацій жертвою злочину; 2) це набуті людиною фізичні, психічні й соціальні риси та ознаки, котрі можуть зробити її схильною до перетворення на жертву. *Масова віктимність* – це історично мінливе соціальне явище, що відбиває стан суспільства, що зі злочинністю і сукупністю жертв і актів заподіяння шкоди індивідам певної території й у

певний час. У свою чергу, під віктимізацією ми розуміємо процес перетворення людини та/або спільності людей на жертви злочинів.

Тріада *злочинець, жертва, ситуація* – настільки тісно пов'язані між собою, що утворюють єдину структурну *систему*, яка може існувати лише за наявності всіх названих компонентів. Таким чином, відбулася істотна трансформація поглядів на аналіз причин злочинів, було чітко показано, що скоєння злочину – це динамічний процес, у якому може відбуватися дуже інтенсивна взаємодія злочинця та його жертви, причому роль жертви в ході «кримінальної драми» у цій віктимологічній схемі може бути дуже суттєвою. Названі вище положення призвели до того, що з середини 60-х років ХХ ст. почалося становлення та розвиток *віктимології* як самостійної наукової дисципліни в рамках *кримінології*. Йде мова не тільки про віктимологію взагалі, але й про її кримінальний напрямок. У цьому контексті відзначимо існування кримінальної віктимології, яка вивчає, хто став жертвою внаслідок скоєння конкретного злочину.

У результаті з'являється можливість якісніше та ефективніше розкривати та розслідувати злочини, а також встановлювати їхню повну картину, об'єктивно оцінювати провину злочинця з урахуванням ролі особистості та поведінки жертви злочину. У нашому дослідженні ми розглядаємо поняття *«жертва-іноземець»*, що означає іноземного громадянина, який став жертвою різних злочинів кримінального характеру на території інших держав (наприклад, *торгівля людьми, сексуальна експлуатація, насильство в сім'ї, тортури*⁴, *геноцид* та ін.). Довгий час правоохоронні органи були орієнтовані односторонньо на дослідження «навколо» злочину та злочинця, без належної уваги до жертви злочину. Як наслідок, досі немає повного обліку потерпілих, а отже, не вивчаються їх особистісні особливості, час від часу проводяться заходи віктимологічної

² KARMEN ANDREW. *Crime Victims: An Introduction to Victimology 8th Edition*. Publisher: Cengage Learning; 8th edition (May 8, 2012). – 560 p. ISBN-10: 1133049729. ISBN-13: 978-1133049722.

³ ЧОБАНУ ІГОР, ЗАПОРОЖАН ІГОР. Кримінологія, Молд. Держ.ун-т, Каф. Кримінального права і кримінології. – Ch.: Î.S.F.E.-P. Tipografia Centrală, 2005. – С. 378-381.

⁴ СОСНА, ОЛЕКСАНДР. Mechanisms for the protection of violated rights and freedoms, guaranteed by the convention on the prohibition of torture/Mechanisms за захисту порушених прав і свобод, гарантованих конвенцією про заборону тортур. In: *Supremația Dreptului*, 2020, nr. 2, pp. 117-127. ISSN 2345-1971.

профілактики, і взагалі постать потерпілого нерідко розглядається не більше як джерело інформації про злочинця та злочин, як учасник (сторона) кримінально-процесуальних відносин.

Закони багатьох країн (наразі і вітчизняне законодавство в Республіці Молдова тут не виняток) сформульовані таким чином, що сам факт страждання людей залишається непоміченим. Закон говорить про жертв і потерпілих, яким прямо заподіяно моральну, фізичну чи матеріальну шкоду, проте не визнає такими постраждалих. Більше того, офіційно визнані потерпілими та невизнані такими продовжують страждати після закінчення злочину в процесі дізнання, слідства, судового розгляду через недосконалість законів, неправильних дій слідчих органів та судів, відсутність органів, воєнних судів, які виконують покарання, не кажучи вже про випадки прямого порушення закону, прав людини та зловживання владою. Аналіз віктимізації жертв-іноземців може забезпечити можливість проведення низки досліджень, порівнянь у цій галузі з цієї проблеми на міжнародному рівні.

У чому ж взагалі полягає політика безпеки Республіки Молдова та населення? Ця політика є цілим комплексом понять, правових норм, заходів та дій, спрямованих на просування та захист національних інтересів через ідентифікацію, за допомогою попередження та запобігання загрозам та ризикам щодо безпеки держави⁵. Дійсна система кримінального правосуддя у РМ – це система, у якій поважаються основні права жертв, у разі, жертв злочинів – іноземців. Завдання судової системи визначаються необхідністю запобігати віктимізації, надавати захист і допомогу всім жертвам, а також ставитись до них із співчуттям та поважати їхню гідність. Необхідно, крім того, забезпечувати доступ потерпілих до судових та інших механізмів для звернення у разі заподіяння їм шкоди та отримання своєчасного відшкодування.

⁵ БАБІНА (ГЕРМАН), ЮЛІАНА. Основи громадського виховання /Основи громадянського виховання : Науковий посібник / Юліана Бабіна (Герман); ведучий консультант: Павел Чербушка. – Кишинев: Б Aut. indicați pe vs. f. de tit. – Bibliogr.: p. 140-145. – 100 ex. ISBN 978-9975-46-569-4.

Усі держави і навіть окремі громадяни можуть звертатися до *Європейського суду з прав людини* в місті Страсбург, Франція (далі – *ЄСПЛ, Суд*) заснований у 1959 році відповідно до ст. 19 *Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод* з метою забезпечення дотримання договірними сторонами їхніх зобов'язань за *Конвенцією та протоколами до неї* у разі явного порушення їхніх прав⁶.

Мета статті

Основною метою статті є аналіз віктимності іноземців та кримінологічних/віктимологічних факторів злочинності, дослідження умов безпеки та захисту прав українських громадян в умовах нестабільності внаслідок російської воєнної агресії на території України.

Виклад основного матеріалу

Значне місце у розробках віктимологів займають сьогодні рекомендації щодо оптимальної поведінки в екстремальних ситуаціях (у зоні воєнних дій, під час терористичних актів та геноциду, а також серйозні ризики виживання у нелюдських умовах жертв тортур, сексуального рабства, торгівлі людьми, незаконної експлуатації громадян та ін.). Зазначимо, що на території Молдови ми також виділили кілька груп громадян, котрі знаходяться у зоні ризику та котрі були основними в наших дослідженнях при виявленні потенційних груп жертв-іноземців:

1. *Переселенці та біженці з України* – повнолітні особи (старше 18 років), а також ті, котрі мають статус біженця відповідно до законодавства РМ;

2. *Іноземні студенти, підлітки, малі діти* – громадяни інших держав або особи без громадянства, які навчаються в установах вищої освіти Республіки Молдова;

3. *Іммігранти* – громадяни інших держав або особи без громадянства, які мають посвідку на проживання, дозвіл на постійне, тимчасове проживання та/або роботу в Республіці Молдова та які не зареєстровані у попередні категорії.

Сучасні віктимологи розробили концепції пасивного та активного захисту. До па-

⁶ Юридичний захист прав людини: Підручник /Борис Сосна, Андрій Боршевский, Олександр Сосна [та ін.]; І-н Безперерв. Освіти. – К.: 2013. – 113 с.

сивного захисту стали відносити використання броньованих автомобілів, будівництво будинків, схожих на фортецю, наймання охоронців, які служать живим щитом, носіння бронежилетів тощо. Під активним захистом – розуміємо необхідну оборону (ст.36 КК РМ), самозахист і захист, здійснюваний іншими суб'єктами (для припинення нападу). Віктимологи рекомендують робити своє життя менш прогнозованим — це може ускладнити підготовку нападу. Державна підтримка віктимологічної профілактики полягає, з одного боку, у наданні громадянам спеціальної інформації, з іншого — у фінансуванні спеціальних програм забезпечення додаткової захищеності громадян від злочинності. *Рекомендації* та поради сучасних віктимологів спрямовані на зниження особистісної та ролівої віктимності. Ми вважаємо, що поняття «людиноцентричність» є особливо актуальним при вивченні феномену злочинності проти іноземних громадян, особливо українців. Досвідчені юристи, фахівці-криміналісти, експерти-психологи, які працюють з жертвами-іноземцями, у першу чергу, повинні розглядати іноземних громадян як цінність у суспільстві, з її індивідуальними характеристиками та потребами, з метою повного захисту та відновлення жертв (соціальної адаптації) після нанесеної шкоди чи пережитої травми. *Віктимологічна профілактика і реабілітація жертв-іноземців та осіб без громадянства* є досить складним й тривалим процесом, тому що завжди є елемент недовивченості феномена, особистісних характеристик іноземця, навіть невідзначеності становища. Саме тому безліч питань залишаються відкритими. Із *жертвами трафікінгу – торгівлі людьми* справи ще гірші.

Ми досліджували цей аспект і дійшли висновку, що класифікувати жертв необхідно залежно від належності до соціальної групи. У сучасній віктимологічній науці запропоновано виділити 6 категорій жертв (класифікація жертв за соціальним критерієм⁷

за дослідженнями Andrew Karmen):

- *зниклі діти,*
- *фізично/сексуально пригноблені діти,*
- *літні громадяни,*

⁷ ЧОБАНУ ІГОР, ЗАПОРОЖАН ІГОР, Кримінологія. Кишинів. 2005. С. 390.

- *пригноблені та самотні жінки,*
- *жертви зґвалтування, сексуального рабства та нападу,*
- *жертви дорожньо-транспортних пригод.*

Існує безліч класифікацій та типологій жертв. Розглянемо кілька основних критеріїв класифікації жертв:

- *жертви за злочинною категорією,*
- *жертви за рівнем співучасті та відповідальності,*
- *жертви за психологічним, біологічним, соціальним критерієм.*

За злочинною категорією всі жертви умовно поділяються на:

- *жертв злочинів тілесного ушкодження;*
- *жертв злочинів зґвалтувань,*
- *жертв розбійних злочинів.*

За рівнем залучення та відповідальності жертв (ролі в кримінальній парі/віктимологічній схемі), виділяються такі типології та класифікації (згідно з теоріями *Mendelsohn, Fattah, Lamborn, Shely*):

- *активний злочинець – пасивна жертва (ідеальна жертва),*
- *активний злочинець – напівактивна жертва,*
- *активний злочинець – активна жертва,*
- *напівпасивний злочинець – активна жертва,*
- *пасивний злочинець – активна жертва.*

У 1956 році *V. Mendelsohn* запропонував виділяти п'ять груп жертв:

- *зовсім невинна «ідеальна» жертва, наприклад, жертва-дитина;*
- *жертва з виною меншого ступеня, наприклад, жінка, котра спровокувала викидень (з причини небалості, нерозсудливості, страху);*
- *добровільна жертва, з однаковою виною, як і злочинець, приклад – самогубство, етаназія;*
- *жертва винна більше, ніж злочинець, котра спонукає до злочину, жертва-провокатор;*
- *жертва, котра сама винна, жертва-агресор, котра сама нападає;*
- *уявна жертва, тобто люди з різними психічними розладами, такими як параноя, істерика.*

«Батько» віктимології *Hans von Henting*⁸ зробив таку класифікацію:

⁸ HANS VON HENTING. The criminal & his victim: Studies in the sociobiology of crime. Publ.Schocken Books. January 1, 1979. – 461 p. ISBN-10: 0805206140. ISBN-13: 978-0805206142.

- малолітні жертви (приклад, зґвалтування),
- жертви-жінки (злочини статевої сфери, торгівля людьми),
- дорослі жертви (шахрайство, розбій, вбивство),
- жертви, які вживають наркотики та алкоголь (відповідні статті кримінального закону),
- трудові мігранти, іммігранти, етнічні та національні меншини, біженці⁹ (вони також часто віктимізовані через вимушене перебування в чужій країні, відсутність необхідного рівня доходу, неможливість доступу до ресурсів/фінансових потоків, нестачі фінансів на новій батьківщині, незнання державної мови, традицій корінного населення, збройних конфліктів, ворожої обстановки з боку певної нації, етнічної групи, ін.),
- особи зі зниженою інтелекцією (ця проблема вроджена, але пов'язана і з вихованням, наївність, надмірна довірливість, несвідомість),
- тимчасово пригнічені особи (самотні люди, «з розбитим серцем», після кризи, розлучення, це жертви шахраїв, злодіїв, гвалтівників),
- особи, схильні до постійного придбання благ (жадібність, користолюбство, звідси корумпування як пасивне, і активне, відмивання грошей, несплата податків, сутенерство, влаштування парі, ін.),
- особи в зоні ризику – з провокуючою поведінкою, зовнішністю; жінки, котрі займаються проституцією (тобто самі наражаються часто на смертельну небезпеку й небезпеку фізичної розправи, сексуальних домагань, зґвалтування, ін.),
- особи, блоковані боргами (діловиті керівники/посадові особи та лжебанкіри, нерідко стають жертвами злочину, наприклад, шахрайства).

Відзначимо, що проблема біженців та інших уразливих категорій вимушених мігрантів існувала давно, але починаючи з ХХ століття, вона набула певної гостроти міжнародного та кримінального характеру. Говорячи про толерантність і солідарність, ми маємо на увазі особливе ставлення не лише до національних меншин та іноземців, а й

до особливої групи осіб – біженців. Біженці – це особи, які залишили країну, в якій вони постійно проживали, через надзвичайні обставини. Статус біженців у РМ регулюється Регламентом організації та функціонування Центру тимчасового розміщення біженців (2023). Біженці в Молдові розміщуються у спеціальному Центрі тимчасового розміщення біженців на підставі їхньої заяви та інформуються про обов'язок зареєструватися для подання заяви на тимчасовий захист до Генерального інспекторату з міграції для отримання тимчасового захисту.

Необ'єктивність та неприродність сучасних положень стосовно принципів правосуддя та статусу жертв спонукала світову спільноту в особі країн-учасниць Генеральної асамблеї ООН прийняти спеціальну Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою. У ній уперше на міжнародному рівні сформульовано поняття жертви злочину. Відповідно до цієї Декларації жертвами злочинів визнаються особи, яким індивідуально чи колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження, або моральні збитки, або суттєвий утиск їх основних прав, внаслідок дії чи бездіяльності, що порушує національні кримінальні закони держав-учасниць, а також закони, що забороняють зловживання владою. Жертвою злочину може вважатися та чи інша особа, незалежно від споріднених відносин між злочинцем та жертвою. У відповідних випадках термін «жертва» включає і близьких родичів або утриманців безпосередньої жертви, а також осіб, яким було завдано шкоди при спробі надати допомогу жертві. Особу жертв міграційних злочинів (інакше міграційна злочинність) детально дослідила Mariska N.J. van der Linden¹⁰.

Велику практичну допомогу в пізнанні особистості жертв злочинів надає розроблена в кримінальній віктимології класифікація жертв і потерпілих залежно від характеру злочинів, які завдали шкоди. В основу цієї класифікації, зазвичай, покладено склади

⁹ Конвенція про статус біженців 1951 р.

¹⁰ MARISKA N.J. VAN DER LINDEN. Traficul de ființe umane / Cum să monitorizăm procesul de recrutare a lucrătorilor migrați. (дата звернення: 06.06.2023). С. 55-60. URL https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/instructionalmaterial/wcms_088507.pdf

злочинів, об'єднані загальним об'єктом (наприклад, потерпілих від злочинів проти власності¹¹). Водночас доцільно було провести дослідження потерпілих та жертв від конкретних видів злочинів – кишенькових крадіжок, пограбувань та розбійних нападів, шахрайства, зґвалтувань, убивств. Важливе значення має також класифікація потерпілих залежно від особливостей їхньої особистості (психофізичних, морально-психологічних, соціально-рольових). Отже, з урахуванням психофізичних особливостей дослідження потерпілих та жертв-іноземців дозволило чітко виділити чотири групи:

1) неповнолітні діти, 2) жінки та дівчата, 3) особи похилого віку, 4) чоловіки.

Наразі аналіз статистичних даних свідчить про те, що зухвала, девіантна, провокаційно-злочинна та аморальна поведінка потерпілих осіб та жертв досить часто сприяють скоєнню злочинів проти жертв-іноземців на території інших країн. Після напливу українських громадян, біженців з України на територію Молдови, після повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну у ніч з 23 на 24 лютого 2022 року, в органи поліції частіше звернення молдавських громадян зі скаргами на особливу зухвалість, нахабство, грубість, хуліганські дії українців поряд з національною пропагандою оточенню Відзначимо, що напад розглядається міжнародними організаціями, включно з *Організацією Об'єднаних Націй* та *Радою Європи*, європейськими й не європейськими країнами, як **порушення територіальної цілісності та суверенітету України**¹². У цьому зв'язку ми рекомендуємо місцевим жителям РМ бути набагато добрішими та терпимішими до представників іншої нації та культури, особливо до українських біженців (їх психологічний стан на межі обумовлений тим шоком і жахом, який вони

знали вранці 24 лютого 2022 року, а також втратою майна та позбавленням економічних засобів до існування, смертю близьких та рідних через війну, розлукою з чоловіками-синами через мобілізацію, факти мародерства російських військових на українських землях, вимушену евакуацію, загальну нестабільність, незахищеність та безперспективність свого становища як громадянина країни, Європи). Тому ми закликаємо, що слід толерантно ставитися один до одного, до представників усіх національних меншин та етнічних груп, які проживають на території РМ, не допускати умисних дій, публічних закликів, у тому числі через друковані та електронні засоби масової інформації, спрямовані на розпалювання національної, етнічної, расової та/або релігійної ворожнечі, диференціації чи ворожнечі, на приниження національної честі та гідності, а також прямого чи непрямого обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від національної, етнічної, расової чи релігійної належності (згідно зі ст. 346 КК РМ¹³). Особливо цінними вважаємо наукові праці молдавського юриста, фахівця в кримінальному праві та кримінології Лілії Григорівни Гирли¹⁴ в галузі дослідження таких сучасних негативних феноменів, як військова пропаганда, деструктивна пропаганда ідей екстремістського штибу, медіапропаганда, словесний екстремізм (прихильників) у медіапросторі та вплив Інтернету на орієнтацію молоді, вербування нових прихильників¹⁵, пропаганда війни (ст. 140 КК РМ), порушення прав громадян пропагандою фашизму, расизму та ксенофобії та запереченням Голокосту

¹³ Кримінальний кодекс Республіки Молдова* № 985 від 18-04-2002. Опубліковано: 14-04-2009 в Monitorul Oficial № 72-74 стаття № 195. Змінено: ЗПЗ11 від 26.10.23, MO445-447/24.11.23 ст.767; в силу с 24.11.23.

¹⁴ ГИРЛА Л.Г., ТАБАРЧА Ю.М. Кримінальне право Республіки Молдова./Уголовное право Республики Молдова. Підручник із змінами та доповненнями [станом] на 10 жовтня 2010 року. Том 2. – Кишинев: «Cartdidact» SRL, 2010. – 592 с.

¹⁵ ГИРЛА, ЛІЛІЯ. Попередження інформаційної деструктивної пропаганди у колі молоді: аспекти кримінології та психолінгвістики. In: Interesul superior al copilului: abordare socio-culturală, normativă și jurisprudențială, Ed. Volumul II, 30 septembrie – 1 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: CEP USM, 2022, Volumul II, pp. 278-288.

¹¹ СОСНА, ОЛЕКСАНДР; GERMAN YULIANA. Забезпечення прав власності в Республіці Молдова, Україні, Європейському Союзу. Порівняльно-правовий аспект. In: Supremafia Dreptului. 2022, nr. 1, pp. 73-86. ISSN 2345-1971. 10.52388/2345-1971.2022.1.06.

¹² МОНІКА СМУШ-КУЛЕША, АЛЛА ФЕДОРОВА, БОГДАН МОЙСА. Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб. Друк.Рада Європи. Грудень 2022 р. – 64 с. URL: Needs-assessment%20UA-2_ПРАВА%20УКРАЇНЦІВ_2022.pdf (дата звернення: 03.12.2023).

(ст.176.1 КК РМ); підбурювання у терористичних цілях чи публічне виправдання тероризму¹⁶ (ст.279.2 КК РМ) фанатизм, екстремізм та тероризм, ін. Так, до злочинів екстремістського, воєнного і, отже, терористичного характеру, які здійснюються за допомогою активної пропаганди, Л.Г. Гирла відносить лише невеликий перелік статей кримінального закону. Але ми вважали, що доцільно доповнити та розширити цей перелік злочинів, передбачених ст.140, ст.176.1, ст.278, ст.279, ст. 279.2, ст.280, ст.281, ст. 282-284, ст.287, ст.295.2, ст.341, ст.346-347 КК РМ¹⁷.

Велике віктимологічне та кримінологічне значення мають експертна оцінка експертів-психологів щодо способів маніпулювання, пропаганди (наприклад, пропаганда війни, добровільної здачі в полон), а також усіх різновидів екстремізму, у тому числі поширеного «словесного екстремізму» як цілеспрямованого акту публічного впливу та передачі негативної інформації громадянам¹⁸. Висока *віктимогенність* спостерігається в злочинах проти життя та здоров'я особистості, проти миру та безпеки людства, військових злочинах, злочинах, що належать до статевої сфери, а також в автотранспортних злочинах. Особливо часто *віктимогенність* виявлена в шахрайствах, у побутових злочинах проти сім'ї та неповнолітніх, проти особистості загалом. Ми виявили, що *віктимогенність* класифікується:

- а) за віком,
- б) за статтю,
- в) за професійною діяльністю,
- г) за станом психічного здоров'я,
- д) за наявністю стадій хвороб – наприклад, алкоголізму,

¹⁶ ГИРЛА, ЛІЛІЯ. Феномен пропаганди в трактуванні сучасної кримінологічної науки та психолінгвістики. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2022, nr. 8(158), pp. 91-101. С. 98.

¹⁷ ГИРЛА, ЛІЛІЯ. Деструктивна медіапропаганда: погляд кримінології та психолінгвістики. In: *Integrare prin cercetare si inovare.: Științe juridice și economice*, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2022, SJE, pp. 18-21. IC. 18.

¹⁸ ГИРЛА, ЛІЛІЯ. Феномен пропаганди в трактуванні сучасної кримінологічної науки та психолінгвістики. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2022, nr. 8(158), pp. 91-101.

- е) за списком об'єктивних джерел,
- ж) за списком суб'єктивних джерел.

Спробували пояснити кримінологічні феномени та термін «жертва» сучасні молдовські кримінологи – І. Чобану та І. Запорожан¹⁹. Проте дивлячись крізь призму словників та кримінального законодавства РМ, ми констатуємо, що досі немає чіткого формулювання поняття «жертва»²⁰. У різних галузях знань, наукових школах у цей термін вкладається не зовсім однаковий зміст. Є ряд визначень цього поняття в юриспруденції, виділяють жертву автомобільної катастрофи, жертву помсти, інвентуральну/латентну/потенційну жертву та ін. Існують також поняття релігійної жертви, жертви політичної, ідеологічної боротьби, економічної жертви, жертви шантажу тощо. І це не повний список конкретних приватних визначень поняття «жертва». І це, у свою чергу, створює серйозну плутанину в сенсі семантики терміна. Не завжди трапляється так, що потерпілий набуває статусу жертви. Цікавий підхід до пояснення причин віктимності та взагалі невдач людей викладено американськими психологами *Muriel James* та *Dorothy Jongeward*²¹. Відповідно до цієї теорії всі люди умовно розбиті на два класи – 1) *ті, що виграють*, і 2) *ті, що програють*. Авторки *Janette Rainwater* та *Virginia Satir*²² вважають, що, з психологічної точки зору, кожна людина у житті займається самопрограмуванням. Іншими словами, людина цілком свідомо і самостійно підвищує свою віктимність через свою недовірливість, а також через невдачі і проблеми в школі, на тлі неблаго-

¹⁹ ЧОБАНУ ІГОР, ЗАПОРОЖАН ІГОР. Кримінологія, Молд. Держ.ун-т, Каф. Кримінального права і кримінології. – Ch.: Î.S.F.E.-P. Tipografia Centrală, 2005. – С. 382-389.

²⁰ ХРИСТЕНКО В.Е. Психологія віктимності. 2004. URL:http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4128/1/book_victima.pdf (дата звернення: 06.06.2023).

²¹ ДОРОТІ ДЖОНГВАРД, МЮРІЄЛ ДЖЕЙМС. Народжені вигравати. Трансакційний аналіз із гештальт вправами. Сварог. – 332 с. ISBN 978-611-01-2011-1.

²² JANETTE RAINWATER, VIRGINIA SATIR. *Self-therapy: A Guide to Becoming Your Own Therapist*. Paperback – August 10, 1989. Publ. HarperCollins Publishers. – 224 p. ISBN-10: 1852740515. ISBN-13: 978-1852740511.

получної сім'ї та важкого дитинства. В усіх випадках, коли вживається термін «жертва» чи жертвування чимось, завжди мають на увазі якусь втрату. Жертва, як відомо, завжди пов'язана із втратою чогось важливого, цінного, особистого (це можуть бути матеріальні, фізичні, духовні та інші цінності). Людина завжди взаємодіє із середовищем його перебування, природою, ін. Поняття ж «агресія» зазвичай використовується для описування будь-яких активних, атакуючих, руйнівних дій людини, а «агресивність» як дія, присутня у всіх сферах життя і функціонує на різних суспільних та психологічних рівнях, приймаючи при цьому різні форми. З біологічної наукової точки зору, суть підходу, розробленого кримінологами позитивістської школи – *Cesare Lombroso*²³, *Enrico Ferri*, *Raffaele Garofalo*, полягає в тому, що агресивність (тобто вроджена, генетич-

го індивіда²⁴. Наприклад, у юриспруденції, міжнародному праві, соціології *агресія* – це поняття, яке охоплює будь-яке незаконне, з погляду *Статуту ООН*, застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави чи народу/нації²⁵. Розглядаючи жертву як частину суспільних відносин, можна відзначити, що існує певний рівень захищеності постраждалої сторони, що носить конкретне соціально-середовищне наповнення. Жертва має будь-які психічні, фізичні можливості для захисту. Крім цього, суспільство прагне всіма законними способами захистити своїх громадян від усіляких злочинних посягань. Таким чином, безпеку/захищеність особи (взаємодіючої сторони) можна поділити на 2 наступні види:

1. Соціальна (суспільно-державна) захищеність від злочинних посягань	2. Психофізична (індивідуальна, особистісна) захищеність від злочинних посягань	Співвідношення ступеня (%) протистояння особи злочинним посяганням
Професійний, правовий та юридичний захист громадян (інститут адвокатури, поліція, інші екстрені органи захисту та правові інститути ²⁶) від злочинних посягань та природних катаклізмів, що завдають непоправної шкоди	Інстинкти самозбереження людини, вроджені механізми адаптації до зовнішнього середовища, захисту від негативних впливів та впливів ззовні. Фізичне здоров'я, спортивна підготовка, властивості нервової системи	Приблизно 70 % населення не має яскраво виражених відхилень у системі захищеності від злочинних посягань, у 15 % – відзначається підвищений рівень захищеності за двома параметрами, лише 2 %. Максимально підвищений рівень внутрішнього та зовнішнього захисту, решта 13 % – не в змозі успішно та швидко реагувати та протистояти залученню до різних актів злочину

Табл.1. Ортогональні параметри (незалежні характеристики) захищеності особистості від можливого прояву злочинного феномену у полі системотворчих відносин

на) спочатку властива окремим категоріям людей, націям і проявляється в їх поведінці з більшим ступенем ймовірності.

Створена відомим психологом *Sigmund Freud* теорія тяги до смерті як протилежність потягу до Еросу, до життя – передбачає, що інстинкт смерті спрямований проти живого організму, і тому є інстинктом або саморуйнування, або руйнування друго-

²⁴ ФРЕЙД ЗИГМУНД. Тяга бажання та їх долі/Влечення и их судьбы // Фрейд З. Психология бессознательного. Переклад з нім. А. М. Боковікова. – М., 2006.

²⁵ прийнято у 1974 році 29 сесією Генеральної Асамблеї ООН.

²⁶ БАБІНА (ГЕРМАН), ЮЛІАНА. Правова природа адвокатури України у сучасних умовах та процесах глобалізації./Правовая природа адвокатуры Украины в современных условиях и процессах глобализации. In: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor. Vol.1, 1-2 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 630-638. ISBN 78-9975-149-79-2.

²⁷ ХРИСТЕНКО В.Е. Психология вiктимности. 2004. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4128/1/book_victima.pdf (дата звернення:03.012.2023). С. 65.

²³ ЛОМБРОЗО ЧЕЗАРЕ. Злочинна людина/Преступный человек. Мiдгард. 2005. – 874 с. URL: <http://dot.kostacademy.kz/bible/files/864868164.pdf>. (дата звернення: 03.12.2023).

Психологічні та медичні дослідження при аналізі статистики показали, що загалом спостерігається природний закон розподілу параметрів особистості за психічними та фізичними можливостями (див. таблицю вище). Нерідко індивіди навмисно спотворюють інформацію себе і оточення, щоб почуватися захищено і вище за статусом, у соціальної ієрархії. Так, наприклад, ми часто спостерігаємо, що злочинець «підвищує рівень своєї захищеності» з метою приховування факту злочину, можливого викриття та щоб уникнути покарання, за допомогою обману, акторської гри, спотворення інформації про себе та неточних біографічних даних, ін. Поведінка жертв злочинів, особливо насильницьких, зумовлена досить високим рівнем емоційної напруги потерпілого²⁸. Тобто для встановлення адекватності сприйняття жертвою необхідно визначити: ціннісні орієнтири та мотиваційну сферу потерпілої сторони/жертви. Оцінюючи механізми поводження із жертвами злочинів, захисту прав і реагування на їхні потреби, що діють у країні, слід провести попередній аналіз існуючих потреб і наявних ресурсів.

Цілі оцінки експерта повинні включати такі етапи: 1) визначити рівень віктимізації; 2) визначити переважні схеми віктимізації та загальні характеристики жертв злочинів; 3) отримати загальне уявлення про потреби потерпілих у рамках юрисдикції та порядок їх задоволення, включаючи потреби конкретних груп потерпілих, таких як діти, іноземці, жінки – жертви насильства тощо; 4) оцінити доступність наявних ресурсів для задоволення цих потреб та потенціал існуючих органів для ефективного забезпечення захисту жертв злочинів та надання їм допомоги; 5) визначити, які політичні стратегії, процедури та закони, що стосуються потерпілих, нині діють у країні; 6) зрозуміти, який забезпечений для жертв-іноземців доступ до різних форм компенсації та захисту, реабілітації; 7) зрозуміти, зокрема, яке звернення застосовується до жертв зловживання владою та які ресурси та засоби доступу до відшкодування шкоди вони мають; 8) визначити, які форми технічної допомоги були б

²⁸ GHEORGHIU-BRADEȚ I., Criminologie, 1970, p. 83.

найбільш доцільними для покращення становища жертв-іноземців, щодо яких простежувалося зловживання владою. Зауважимо, що найчастіше віктимізація жертв-іноземців має транскордонний характер, як і фізичне і психологічне залякування потерпілих та його родичів. Жертвам торгівлі людьми, наприклад, може бути потрібна допомога для повернення в країну походження в період до слухань або розгляду справи, у ході яких вони повинні давати свідчення.

Безпека населення та людства – це також гарантування безпеки та життєдіяльності тієї чи іншої демографічної групи. Саме тому Геноцид як злочин, згідно зі ст. 135 КК РМ, загрожує існуванню цілої чи цілих груп, рас людей. Таким чином, безпека людства як охоронюваний кримінальним правом інтерес (об'єкт) є стан захищеності людства загалом чи демографічних груп від загроз їхньому фізичному існуванню, які походять від суб'єктів кримінального права. Останній і найстрашніший прояв геноциду (вказаний у законі) – це «інше створення життєвих умов, розрахованих на фізичне знищення членів демографічної групи».

Міжнародний захист громадян та іноземців здійснюється відповідно до наступних нормативних актів²⁹:

- *Загальна Декларація прав людини,*
- *Європейська соціальна хартія,*
- *Женевська конвенція та Протоколи,*
- *Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права,*
- *Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права,*
- *Міжнародна Конвенція про захист прав усіх трудящих мігрантів та членів їх сімей,*
- *Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою,*
- *Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності,*
- *Конвенція ООН проти корупції,*
- *Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми,*

²⁹ СОСНА БОРИС, БОРШЕВСКИЙ А., ПЕТРОВ В. Права людини у країнах Європейського Союзу. Ізмаїл: Ізмаїльський Інститут водного транспорту./ Права человека в странах Европейского Союза. Измаил: Измаильский Институт водного транспорта, 2009.

бування іноземців у країні з метою роботи, навчання, інтеграції сім'ї тощо, які встановили механізми їхнього прийому та оформлення тимчасової посвідки на проживання або постійного. Правові норми були в основному орієнтовані та співвіднесені з міжнародними актами та політикою Європи із застосуванням *acquis communautaire*. У РМ основними законодавчими актами у сфері міграції та стосовно біженців, котрі регулюють права останніх, є:

Закон №. № 180 від 10.07.2008 про трудову міграцію,

Закон №. 270 від 18.12. 2008 р. щодо надання притулку в Республіці Молдова,

Закон №. 200 від 16.07.2010 про режим іноземців у Республіці Молдова,

Закон №. № 274 від 27.12.2011 р. про інтеграцію іноземців у Республіці Молдова (з 1 липня 2012 р.)³⁵,

Регламент організації та функціонування Центру тимчасового розміщення біженців від 25 квітня 2023 року³⁶ та ін.

Відчутний прогрес досягнуто у гармонізації національного законодавства з нормами спільноти у сфері міграції. У 2011 році було прийнято Національну стратегію в галузі міграції та притулку (2011–2020 роки)³⁷.

Європейська конвенція з прав людини (далі – Конвенція³⁸) була підписана Республікою

Молдова 13 липня 1995 р. та ратифікована Постановою Парламенту №. 1298-ХІІІ від 24 липня 1997 р. (Протоколи № 1 (додаткові), № 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11) Конвенція та ратифіковані Протоколи діють для Республіки Молдова з 12 вересня 1997 р.

Насамкінець приходимо до висновку, що ЄКПЛ інтегрована в національне законодавство в тому сенсі, що будь-який громадянин може звернутися зі скаргою або зверненням до суду (органу), ґрунтуючись безпосередньо на її положеннях. Але з іншого погляду, *Конвенція* покликана не замінити національні системи захисту прав людини, що об'єднує право на апеляцію всередині кожної держави. Так само Конвенція визнає, що більшість цих прав не можуть бути необмеженими в демократичному суспільстві і що обмеження можуть бути необхідні в ім'я громадської безпеки/національної безпеки, громадського здоров'я/моральності, запобігання заворушенням/правопорушенням. *Конвенція* дозволяє державам призупиняти виконання своїх зобов'язань у разі війни чи інших надзвичайних ситуацій тощо. Жодна держава не може ухилитися від обов'язку поважати право на життя, права на заборону катувань, страти, рабства, а також зворотної сили кримінальних законів.

Висновки

Отже, *детермінанти злочинів*, скоєних щодо іноземних громадян – це цілий комплекс факторів, що існують у житті цієї категорії осіб та в суспільстві в цілому, що породжують існування цього виду злочинного феномену (злочинності) та зумовлюють скоєння злочинів іноземними громадянами та особами без громадянства, а також щодо них. Серед загальних основних категорій детермінант віктимності/злочинності проти іноземних громадян можуть бути названі:

- *загострення соціально-культурних протиріч у період дестабілізації у регіоні, політичних, економічних, судових, освітніх, правових реформ,*
- *системна постпандемічна криза суспільства,*
- *кримінологічно відчутна несправедливість і зростає нерівність між бідними верствами населення і багатими олігархами (елітою),*
- *збройні конфлікти у країнах (наприклад, вплив воєнного стану в Україні на обстановку в*

³⁵ Закон забезпечує часткову транспозицію Директиви Європейської Ради № 83/2004/СЕ від 29 квітня 2004 р. щодо мінімальних стандартів та щодо умов, які мають бути виконані Постановою Парламенту №. №1386 від 11.10.2002 р. про затвердження Концепції міграційної політики Республіки Молдова // *Monitorul Oficial* 146-148/1140, 31.10.2002.

³⁶ Додаток №1 відповідно до наказу Міністерства зайнятості та соціального захисту № 63 від 25 квітня 2023 г. URL: <https://doromoga.gov.md> (дата звернення: 06.06.2023).

³⁷ *Studiu cu privire la integrarea străinilor în republica moldova, crimele bazate pe ură și discriminarea.* URL:<http://old.ombudsman.md> (дата звернення: 01.12.2023). С. 25.

³⁸ Європейська Конвенція (Конвенція про захист прав людини та основних свобод, Рим, 4.XI.1950 р.) включає зміни, внесені відповідно до положень Протоколу № 15 (СДСЕ № 213), що набрав чинності 1 серпня 2021 р. та Протоколу № 14 (СДСЕ № 194), який набрав чинності 1 червня 2010 р. З інформацією про поточний стан підписання та ратифікації Конвенції та її протоколів, а також з повним списком заяв та застережень можна ознайомитись за адресою www.conventions.coe.int.

Молдові, вплив біженців, загострення національної ворожнечі та зростання кількості злочинів),

- неефективність системи соціального та міграційного контролю, загальна криза та недосконалість системи боротьби зі злочинністю проти іноземних громадян,

- зростання безробіття та злидні, тобто економічні протиріччя, пов'язані з закриттям промислових підприємств та припиненням трудових контрактів,

- духовний занепад та культурна криза суспільства,

- зростання алкоголізації та наркотизації населення,

- падіння та знецінення традиційних загальнолюдських/загальнонаціональних моральних цінностей,

- правовий та культурний нігілізм та ін.

Проте поточна криза і низка криміногенних факторів, викликані військовою агресією Російської Федерації проти України, не повинні мати наслідком зменшення обсягу захисту прав, визнаних Європейською соціальною хартією, як усередині України, так і за її межами, і що Держави-учасниці Європейської соціальної хартії зобов'язані зробити всі необхідні кроки для забезпечення того, щоб права, передбачені Європейською соціальною хартією, ефективно гарантувалися в будь-який час, у тому числі, за потреби, через міжнародну підтримку й співробітництво. Зокрема, маємо на увазі захист таких абсолютних прав іноземних громадян (українців) як право на житло під час війни в Україні, право на соціальний захист за межами України, право на рівність і захист від дискримінації, трудові права під час війни та ін.

Таким чином, усі суспільні явища, події та нестабільність на прилеглих до Молдови територіях (Придністровська зона), у прилеглих країнах (Україна) та злочинність проти іноземних громадян (особливо, українців), можуть перебувати в різних зв'язках та залежностях, які часом не є причинними, тобто пов'язаними між собою, але одне явище не обов'язково породжує інше. До таких явищ віднесемо такі зв'язки:

- функціональна залежність (присутність третього чинника, зростання безробіття –

частота корисливих злочинів проти власності – ослаблення торгових та економічних зв'язків),

- статистичний зв'язок,

- зв'язок різних станів (цей вид детермінує стан явища в різні періоди серед вікових груп),

- за рівнем дії/субординації виділено причини та умови злочинності проти іноземних громадян, наприклад, насильство в сім'ї, зґвалтування та конкретні причини, умови даних злочинів,

- за змістом – безпосередніми причинами злочинів виступають соціально-економічні, психологічні (найважливіші), виховні, правові, організаційні, управлінські та інших.

Міжнародне гуманітарне право – як до міжнародних, так і до внутрішніх збройних конфліктів – покликане насамперед захищати цивільних осіб, жертв-іноземців та інших нонкомбатантів від будь-яких небезпек війни. Як висновок загалом, стосовно і до міжнародних, і до неміжнародних збройних конфліктів, усі держави зобов'язані ретельно і професійно розслідувати військові злочини, скоєні їх громадянами або збройними силами, або на їх території, і при необхідності здійснювати судове переслідування підозрюваних і за кордоном. Усі держави не повинні допускати хибних юридичних оцінок подій та діянь під час збройних конфліктів. Держави також повинні співпрацювати одна з одною, щоб забезпечити розслідування військових злочинів та судове переслідування всіх підозрюваних.

Рекомендуємо обов'язково імплементацію курсу Право збройних конфліктів для студентів-юристів в Україні та Молдові, які вибрали профіль кримінальне право та кримінологія, щоб максимально підготувати молоде покоління юристів (з причини того, що значимості цієї дисципліни не віддано належну увагу, державний апарат виявився не підготовленим професійно вирішувати міжнародні юридичні питання та цивілізованим чином вирішувати збройні конфлікти);

- створити та вдосконалити військову юстицію, військові суди та військову прокуратуру;

- негайно, грамотно та ефективно розглядати/розслідувати кримінальні справи щодо збройних конфліктів;

- висока професійна підготовка та постійна готовність правоохоронної та судової системи до будь-якого роду агресії (ззовні) та можливих злочинів проти безпеки населення на території нашої держави тощо.

Усі перелічені вище факти та юридичний аналіз ситуації, досліджуваного у статті феномену викликають стурбованість керівництва нашої країни та сусідніх держав. Наші висновки зумовлюють подальші дослідження, глибокий розгляд злочинного феномену та пропозицію конкретних заходів щодо запобігання віктимності українських громадян у сучасних екстремальних умовах турбулентності не тільки на своїй історичній території, але й у сусідніх регіонах, зокрема в Республіці Молдова. Примітно, що деякі злочини завжди залишаються найпоширенішими і їхнє зростання збільшується внаслідок постійного поля напруженості в нашому придністровському регіоні, воєнних дій на території України, на тлі постконфліктних стадій та постпандемічних ефектів, економічних, енергетичних та політичних криз, посилення й ускорення процесів цифровізації та глобалізації.

Література

1. Бабіна (Герман), Ю. *Основи громадянського виховання /Основы гражданского воспитания* : Науковий посібник / Юліана Бабіна (Герман); ведучий консультант: Павел Чербушка. – Кишинев : Б Aut. indicați pe vs. f. de tit. – Bibliogr.: p. 140-145. – 100 ex. ISBN 978-9975-46-569-4.

2. Бабіна (Герман), Ю. *Правова природа адвокатури України у сучасних умовах та процесах глобалізації./Правовая природа адвокатуры Украины в современных условиях и процессах глобализации.* In: *Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor.* Vol.1, 1-2 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2019, pp. 630-638. ISBN 78-9975-149-79-2.

3. Гирла Л., Табарча Ю.М. *Кримінальне право Республіки Молдова./Уголовное право Республики Молдова.* Підручник із змінами та доповненнями [станом] на 10 жовтня 2010 року. Том 1. – Кишинев: «Cartdidact» SRL, 2010. – 712 с. ISBN 978-9975-4158-1-1. /

Том 2. – Кишинев: «Cartdidact» SRL, 2010. – 592 с. ISBN 978-9975-4158-2-8.

4. Гирла, Л. Феномен пропаганди в трактуванні сучасної кримінологічної науки та психолінгвістики. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2022, nr. 8(158), pp. 91-101. С. 98.

5. Гирла, Л. Деструктивна медіапропаганда: погляд кримінології та психолінгвістики. In: *Integrare prin cercetare si inovare.: Științe juridice și economice*, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2022, SJE, pp. 18-21. IC. 18.

6. Гирла, Л. Попередження інформаційної деструктивної пропаганди у колі молоді: аспекти кримінології та психолінгвістики. In: *Interesul superior al copilului: abordare socio-culturală, normativă și jurisprudențială*, Ed. Volumul II, 30 septembrie – 1 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: CEP USM, 2022, Volumul II, pp. 278-288.

7. Джонгвард Д., Джеймс М. *Народжені вигравати. Трансакційний аналіз із гештальт вправами.* Сварог. – 332 с. ISBN 978-611-01-2011-1.

8. *Кримінальний кодекс Республіки Молдова** № 985 від 18-04-2002. Опубліковано: 14-04-2009 в Monitorul Oficial № 72-74 стаття № 195. Змінено: *ЗПЗІІ* від 26.10.23, *МО445-447/24.11.23 ст.767*; в силу с 24.11.23.

9. Ломброзо Ч. *Злочинна людина/Преступный человек.* Мідгард. 2005. – 874 с. URL: <http://dot.kostacademy.kz/bible/files/864868164.pdf>. (дата звернення: 03.12.2023).

10. Смуш-Кулеша М., Федорова А., Мойса Б.. *Соціальні права в Україні під час війни. Звіт про оцінку потреб.* Друк. Рада Європи. Грудень 2022 р. – С.6. URL: [Needs-assessment%20UA-2_PRAVA%20UKRAINCIV_2022.pdf](https://www.cer.gov.ua/files/Needs-assessment%20UA-2_PRAVA%20UKRAINCIV_2022.pdf) (дата звернення: 03.12.2023).

11. Сосна Б., Боршевский А., Петров В. *Права людини у країнах Європейського Союзу.* Ізмаїл: Ізмаїльський Інститут водного транспорту./Права человека в странах Европейского Союза. Измаил: Измаильский Институт водного транспорта, 2009.

12. Сосна, О. *Механізми захисту порушених прав і свобод, гарантованих конвенцією*

про заборону тортур. In: *Supremația Dreptului*, 2020, nr. 2, pp. 117-127. ISSN 2345-1971.

13. Сосна, О.; Герман Ю. Забезпечення прав власності в Республіці Молдова, Україні, Європейському Союзі. Порівняльно-правовий аспект. In: *Supremația Dreptului*. 2022, nr. 1, pp. 73-86. ISSN 2345-1971. 10.52388/2345-1971.2022.1.06.

14. Фрейд З. Тяга бажання та їх доли/Влечения и их судьбы // Фрейд З. Психология бессознательного. Переклад з нім. А. М. Боковікова. — М., 2006.

15. Христенко В.Е. *Психология віктимности*. 2004. URL: http://reposit.sc.puczu.edu.ua/bitstream/123456789/4128/1/book_victim.pdf (дата звернення: 03.012.2023). С. 65.

16. Чобану І., Запорожан І. Кримінологія, Молд. Держ.ун-т, Каф. Кримінального права і кримінології. — Ch.: Î.S.F.E.-P. Tipografia Centrală, 2005. — 406 с. ISBN 9975-78-421-6.

17. *Юридичний захист прав людини: Підручник* /Борис Сосна, Андрій Боршевський, Олександр Сосна [та ін.]; І-н Безперев. Освіти. — К.: 2013. — 113 с.

18. Gheorghiu-Bradeț I., *Criminologie*, 1970, p. 83.

19. Hans von Henting. *The criminal & his victim: Studies in the sociobiology of crime*. Publ. Schocken Books. January 1, 1979. — 461 p. ISBN-10: 0805206140. ISBN-13: 978-0805206142.

20. Karmen A. *Crime Victims: An Introduction to Victimology 8th Edition*. Publisher : Cengage Learning; 8th edition (May 8, 2012). — 560 p. ISBN-10: 1133049729. ISBN-13: 978-1133049722.

21. Mariska N.J. van der Linden. *Traficul de ființe umane / Cum să monitorizăm procesul de recrutare a lucrătorilor migranți*. (дата звернення:

06.06.2023). С. 55-60. URL https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/instructionalmaterial/wcms_088507.pdf.

22. Rainwater J., Satir V. *Self-therapy: A Guide to Becoming Your Own Therapist*. Paperback — August 10, 1989. Publ. HarperCollins Publishers. — 224 p. ISBN-10: 1852740515. ISBN-13: 978-1852740511.

23. *Victimology* / Israel Drapkin and Emilio Viano. Lexington Books, 1974. P. 6.

VICTIMISM, SECURITY AND RIGHTS OF UKRAINIAN CITIZENS IN THE CONDITIONS OF PREZENT INSTABILITY

The article examines the current problematic issues of victimhood and the legal status of foreign citizens in the Republic of Moldova in the current conditions, taking into account the types of criminogenic determination. Since the beginning of the full-scale military invasion of the territory of Ukraine in 2022, the situation in the Republic of Moldova at the domestic and foreign political levels has significantly worsened, the Transnistrian conflict has not yet been resolved, the economic, energy, cultural, social and post-pandemic crises have not been overcome, and increased population migration continues. In modern criminal victimology, there is still no comprehensive classification of foreign victims by each type of crime/crime, in this connection, we tried for the first time to make an attempt to identify foreign victims by common crimes with a certain degree of convention. It was appropriate to take as a basis the general criteria and universal classification of victims of crime, improving them, supplementing them with personal observations, while obtaining results and research due to the criminogenic situation in Ukraine.

Key words: contemporary victimology, victimhood, victim of evil, foreign victim, human rights, military aggression, refugees, instability, victimological prevention.